

فضای مجازی و زبان فارسی: غیرمعیارهای نوشتاری در شبکه‌ی اجتماعی تلگرام

مسیحه هدایت‌مفیدی^۱ / عطیه کامیابی گل^۲ / علی علیزاده^۳

تاریخ دریافت مقاله: مهر ۹۶ تاریخ پذیرش نهایی: آذر ۹۶

چکیده

زبان از یک سو وسیله ارتباط بین افراد جامعه است یعنی نقطه مرکزی و پیشرفته نظام ارتباطی انسان به شمار می‌رود و از سوی دیگر وسیله بیان افکار و احساسات ما است. زبان فارسی با تاریخ، فرهنگ و تمدن ایرانیان پیوندی دیرینه و ناگسستی دارد. یکی از وظایف و کاربردهای ویژه رایانه‌ها و گوشی‌های هوشمند، ایجاد فضاها و امکاناتی مانند خدمات پیام کوتاه، راه‌اندازی و ایجاد اجتماعات و گروه‌های تعاملی و ارتباطی از طریق فضاهای سایبری و مجازی است که ارتباط بین افراد و گروه‌های مختلف جوامع زبانی و فرهنگی را امکان‌پذیر می‌سازد. گاهی زبان فارسی به کارگرفته شده در این فضاها دارای معایب و اشکالات اساسی است. در این پژوهش دو گروه خبری (دارای ۱۱۵ و ۹۸ عضو) از شبکه ارتباطی تلگرام انتخاب و جمله‌های آن براساس الگوهای معیار در سه حوزه فنی، زبانی و بلاغی بررسی شد. تعداد جمله‌های بررسی شده ۷۵۳ مورد بود که طبق بررسی‌های انجام شده بیشترین کاربردهای غیرمعیار به ترتیب در حوزه ویرایش زبانی، فنی و بلاغی بود. اولین قدم در جهت اصلاح خطاهای زبان ارتباطی در فضای مجازی آگاهی دادن از نوع خطاها به کاربران است و در وهله‌ی بعد این ناهنجاری‌های زبانی باید در صورت امکان کنترل و الگوهای معیار جایگزین آنها شوند.

واژگان کلیدی: اینترنت، فضای مجازی، زبان فارسی، الگوهای غیرمعیار، خطاهای نوشتاری.

۱- دانشجوی دکتری زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

۲- استادیار، گروه زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران، (نویسنده مسئول)، پست الکترونیک:

kamyabigol@um.ac.ir

۳- دانشیار، گروه زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

مقدمه

اینترنت و فضای مجازی، اجتماعی است که میلیون‌ها رایانه را در سراسر جهان به هم متصل کرده و زمینه ارتباطی کاربران بسیار زیادی را در سراسر جهان موجب شده است. امروزه این رسانه‌ها به خصوص در بین جوانان و نوجوانان از جذابیت خاصی برخوردار است. در این میان رایانه‌ها و و تلفن‌های همراه هوشمند، به عنوان پیشرفته‌ترین ابزار ارتباطات شخصی بین افراد امکانات فوق‌العاده گسترده، آسان و ارزانی را به کاربران خود ارائه می‌دهند. از جمله مهم‌ترین وظایف و کاربردهای ویژه‌ی این ابزار ارتباطی می‌توان به ایجاد فضاها و امکاناتی مانند خدمات پیام‌کوتاه، راه‌اندازی و ایجاد اجتماعات و گروه‌های تعاملی و ارتباطی از طریق فضاهای سایبری و مجازی اشاره کرد که ارتباط بین افراد و گروه‌های مختلف جوامع زبانی و فرهنگی را امکان‌پذیر می‌سازد.

گاهی زبان فارسی به کارگرفته شده در این فضاها دارای معایب و اشکالات اساسی است. این معایب یا ناشی از ناآگاهی از قواعد ساختار زبان فارسی، یا ناشی از اشکالات منطقی، بلاغی، تلفظی و بیانی است. با توجه به رواج سریع الگوهای زبانی غیرمعیار، شناخت و بررسی آنها ضروری است، چرا که هرچه الگوهای زبانی غیرمعیار بیشتر رواج پیداکنند به مرور زمان به عنوان الگوهای معیار پذیرفته می‌شوند. در نتیجه زبان دچار نقص می‌شود و اگرچه در ظاهر بتواند به نقش ارتباطی خود ادامه دهد اما قواعد آن دگرگون و احتمالاً صرف و نحو آن دچار اشکال می‌شود. اولین قدم در این مهم آگاهی دادن از نوع خطاها به کاربران است و در وهله بعد این ناهنجاری‌های زبانی باید در صورت امکان کنترل شوند و یا الگوهای معیار جایگزین آنها شوند. چارچوب مورد استفاده در این پژوهش، چارچوب غیرمعیارهای نوشتاری زبان فارسی ذوالفقاری (۱۳۸۵) می‌باشد. در این اثر غیرمعیارهای نوشتاری به سه سطح کلی تقسیم می‌شوند که شامل فنی، زبانی و بلاغی می‌باشند.

الف) سطح ویرایش فنی: در این سطح، زبان از نظر به کارگیری صحیح اصول و قواعد فنی و صورتی نگارش

بررسی می‌شود. حوزه‌های مهم مطرح شده در اثر ذوالفقاری عبارتند از: رسم‌الخط و املا فارسی، نشانه‌گذاری، عددنویسی و اشکال‌های تایی.

ب) سطح ویرایش زبانی: این سطح خود شامل سه گروه اسم، فعل و حرف می‌باشد. خطاهای گوناگونی در این سه حوزه مورد بررسی قرار گرفته است. به طور مثال: رعایت نکردن تطابق فعل و فاعل در مفرد و جمع، به کار بردن شکل مجهول فعل به جای معلوم، آوردن را پس از فعل به جای آوردن آن پس از مفعول، کاربرد نابجای فعل داشتن، آوردن صفات نامتناسب با موصوف، به کاربردن فعل‌های مرکب به جای بسیط، به کاربردن اسم مفعول به جای فعل شخصی و ...

پ) سطح بلاغی: این سطح نیز شامل موارد گوناگونی است از جمله: به کاربردن الگوهای بیانی بیگانه که معادلی درخور زبان فارسی دارد، کاربرد بیش از حد کلمات مترادف و درازنویسی و حشو، مبهم نویسی، جابجایی ارکان جمله، تعابیر نامناسب، ناقص و عامیانه.

سوالات این پژوهش:

- ۱- بسامد خطاهای نوشتاری در شبکه اجتماعی تلگرام در حوزه‌های مختلف چگونه است؟
- ۲- رایج‌ترین نوع خطاها و الگوی غیرمعیار در هر حوزه کدام است؟

طرح مسئله

رسانه و ارتباطات

هر گونه ارتباط اجتماعی، مانند هر فرایند دیگری، به ابزار و دستگاه یا "رسانه" نیاز دارد. رسانه ضروری‌ترین عامل وجودی ارتباطات و ارتباطات ضروری‌ترین عامل وجودی جامعه است، بنابراین جامعه به رسانه‌ی ارتباطی نیازی حیاتی دارد و مراحل پیدایش، رشد، تحول و تنوع رسانه، مراحل پیدایش، رشد، تحول و تنوع اجتماعی را نشان‌گذاری می‌کند. (رهنما، ۱۳۸۴)

بی‌گمان ارتباطات و اطلاعات یکی از ویژگی‌های برجسته جهان معاصر به شمار می‌آید. امروزه پیشرفت و گسترش پرشتاب فناوری‌های ارتباطاتی - اطلاعاتی، به ویژه اینترنت، هیچ مقاومتی را برنمی‌تابد و هزینه زمانی

الکترونیک در جامعه سیطره دارد، این داده‌ها و اطلاعات و یا به طور دقیق‌تر، این اجتماعات مجازی هستند که هویت افراد را می‌سازند. وسایل نوین اطلاعاتی و ارتباطی در اثر تغییراتی که در برداشت‌های بشر امروزی به وجود می‌آورند. ارتباطات را در وضعیت کاملاً تازه‌ای قرار می‌دهند که متفاوت و حتی مغایر با گذشته است.

در ادامه به برخی از مطالعات و بررسی‌های داخل ایران و سپس به تحقیقات محققان خارجی که عمدتاً بر روی تغییرات زبانی زبان انگلیسی در این گونه فضاها صورت گرفته، خواهیم پرداخت.

مطالعات داخل ایران

فاطمه جناب اصفهانی (۱۳۸۵) پیام‌های کوتاه اولین روز سال ۱۳۸۵ که مصادف با اربعین حسینی بوده است را تحت عنوان ادبیات پیام‌های کوتاه و بافت اجتماعی - فرهنگی ایران مورد بررسی قرار داده است. در این مقاله سعی شده است بومی شدن تکنولوژی با استفاده از تحلیل محتوای پیام‌های تبریک و تسلیت فروردین ۱۳۸۵ بررسی شود. نویسنده مقاله بر این باور است که با توجه به این که پیامک‌های مناسبی توانسته است حتی جایگزین مناسک فرهنگی ما شود، بنابراین تلفن همراه در بافت فرهنگی ما بومی شده است.

محمد نژاد عالی زمینی و کاووسی (۱۳۸۷) کتاب تاثیر فن‌آوری‌های نوین ارتباطی بر زبان فارسی را تهیه و تدوین کرده‌اند. مولفان در این اثر بیان کرده‌اند که از نظر ساختمان زبانی، زبان فارسی زبانی پرمایه است و ساختمان ترکیبی ویژه برای گسترش دامنه واژگان امکاناتی را فراهم می‌کند. عناصر اصلی زبان می‌توانند ترکیب شوند، مثل اسم، فعل، صفت، قید - درآمدن حروف اضافه در ترکیب‌های فعلی و پیشوندها و پسوندها بر سر و به دنبال واژه‌های ساده یا ترکیبی بر امکان گسترش دامنه واژگان زبان می‌افزاید.

ترکی (۱۳۸۷) پژوهشی با عنوان بررسی زبان پیام کوتاه تلفن همراه در بین کاربران فارسی زبان را به انجام رسانده است. پایان نامه مذکور پژوهشی در حوزه زبان‌شناسی اجتماعی است که به بررسی پیامک‌های

لازم برای برقراری ارتباط به نحو غیرقابل تصور کاهش یافته است.

فناوری‌های ارتباطاتی و اطلاعاتی، از راه‌های مختلف، به ویژه پدیدآوردن فضایی مجازی و دیجیتال ابعاد گوناگون زندگی فردی و اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. گرچه این تأثیرگذاری و تأثیرپذیری از جامعه‌ای به جامعه دیگر و از حوزه‌ای به حوزه دیگر متفاوت است، ولی به طور کلی می‌توان گفت هیچ جامعه و حوزه‌ای از تأثیر این فناوری‌ها به دور نیست.

در هر حال فضای مجازی در هر تعبیری و با هر تعریفی، قلمروی وسیع است که برای ساکنان خود امکانات، آزادی‌ها، فرصت‌ها، دلهره‌ها، آسیب‌ها و محدودیت‌های نوینی را به همراه دارد. اهمیت این قلمرو تا حدی است که امروزه برخی اندیشمندان صحبت از دوج جهانی شدن دنیای معاصر می‌کنند. همانطور که عاملی (۱۳۸۳) می‌گوید: پارادایم دو جهانی شدن نگاهی است که در درجه اول بر تمایز بین جهان مدرنیته و جهان جهانی شده تأکید می‌کند و در درجه بعد به تبیین و متمایز کردن دو جهان موازی و در عین حال به هم آمیخته واقعی و مجازی می‌پردازد.

پاستر (۱۳۷۷) معتقد است: "اینترنت یک رسانه دو طرفه است، به این معنا که هم تولیدکننده متن و هم مصرف‌کننده آن، در ادامه امر تولید با یکدیگر در ارتباط هستند و از هم تأثیر می‌پذیرند." تعاملی بودن این فرصت را برای کاربران اینترنتی فراهم می‌کند تا در برخورد با فضای مجازی فرصت دخالت آرا و نظرات خود را دائماً داشته و از نظرات دیگران نیز مطلع شوند."

عامل بنیادین در شکل‌گیری هویت‌های اجتماعی، تعاملات و ارتباطات انسانی است. در واقع فرد هنگامی که به تعامل با فرد دیگری می‌پردازد هویت خویش را به عنوان یک عضو جامعه پیدا می‌کند. ظهور فناوری‌های نوین ارتباطی دگرگونی بنیادینی را در ارتباطات انسانی ایجاد کرده است.

پاستر (۱۳۷۷: ۷۸) در کتاب «عصر دوم رسانه‌ها» تأکید می‌کند در دوره جدید که اینترنت و ارتباطات

پایان‌نامه‌ای با عنوان بررسی کاربردشناختی پیامک‌های زبان فارسی توسط باقری (۱۳۹۰) به نگارش درآمده است. این پژوهش به مطالعه‌ی کاربردشناختی داده‌های تحقیق، برگرفته از محاورات موجود در پیامک‌های فارسی، در چارچوب نظریه تضمین‌های مکالمه‌ای گرایس اختصاص دارد.

یاوری (۱۳۹۰) به بررسی گفتگوی اینترنتی در چهارچوب راهکارهای گرایس پرداخته است. این پژوهش مطالعه‌های کاربردشناختی بر روی مکالمات روی خط دو نفری همزمان می‌باشد که به نظر می‌رسد شباهت بسیاری با محاورات روزمره دارند با این تفاوت که به صورت نوشتار عرضه می‌شوند.

بی‌جن‌خان (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با بحث درباره مشخصات رسانه‌های اینترنتی، ثابت می‌کند که زبان اینترنتی فارسی یکی از گونه‌های زبانی فارسی است که متاثر از سرعت و تعامل، و همچنین غیررسمی و فی‌البداهه است که برای ارتباط زبانی کاربران استفاده می‌شود و فضای مجازی همچون آزمایشگاه بزرگی است که خلاقیت‌های زبانی کاربران در آن دیده می‌شود و از ظرفیت‌های بسیار بالای رسانه‌های اینترنتی می‌توان برای توسعه خط و زبان فارسی استفاده کرد.

شهریاری فرد و چلمقانی (۱۳۹۲) به بررسی وضعیت زبان فارسی در اینترنت و شبکه‌های اجتماعی پرداخته و به این نتیجه رسیده‌اند که در شبکه‌های اجتماعی و سرویس‌های چت وضعیت به گونه‌ای است که لایه‌های مختلف زبانی شامل آواشناسی، واج شناسی، املائی وازگان، ساخت واژه، نحو و کاربردشناسی در معرض تغییرات بنیادین و نیازمند توجه ویژه‌ای است. قلی‌فامیان (۱۳۹۲) مقاله‌ی جایگاه زبان فارسی در اینترنت: بررسی وضعیت کنونی و چشم انداز آینده را نوشته است. در این پژوهش نگارنده به بررسی و شناخت جایگاه زبان فارسی در محیط اینترنت و مقایسه آن با چند زبان دیگر مانند انگلیسی و روسی در منطقه و خاورمیانه با توجه به معیارهایی مانند جمعیت کاربران، تنوع زبانی، شمار صفحات اینترنتی و دامنه کاربرد زبان می‌پردازد.

کاربران فارسی زبان، کاربرد خط فارسی در پیامک‌ها و با تأکید بر جنسیت انجام گرفته است.

عباسیان (۱۳۸۷) مقاله‌ای با عنوان تجزیه و تحلیل گفتمانی و صوری نامه‌های الکترونیکی را نگاشته است. در این پژوهش پیام‌ها و نامه‌های الکترونیکی دو گروه شامل گروه دبیران زبان انگلیسی و گروه متخصصان زیست‌شناسی با هدف تجزیه و تحلیل گفتمانی (کلامی-بیانی) و صوری (لغوی-دستوری) به منظور ارائه مدل کارآمدی از این پیام‌ها بررسی شده است.

کوثری و خیرخواه (۱۳۸۷) مقاله‌ای را با نام تحلیل محتوای پیام‌های کوتاه دانشجویان دانشگاه تهران به نگارش در آورده‌اند. مولفان این مقاله پیام کوتاه را به عنوان تسهیل‌کننده ارتباط میان فردی بررسی کرده‌اند. زندگی و ربانی (۱۳۸۸) به بررسی میزان همخوانی زبان پیام کوتاه با زبان فارسی معیار پرداخته‌اند. از مجموع ۱۷۹۵ پیامک که حاوی ۱۴۰۲۸ جمله و ۴۷۴۴۶ واژه بود مشخص شد از نظر نوع نگارش، ۶۶ درصد جملات به خط فارسی، ۰/۲ درصد به نوشتار زبان انگلیسی و ۳۳/۸ درصد به صورت نگارش فینگلیش است. در خصوص سبک نگارش هم ۸۰/۸ درصد به نثر و ۱۹/۲ درصد به نظم زبان فارسی اختصاص دارد. از نظر میزان همخوانی دستوری با زبان فارسی معیار نیز ۹۳/۵ درصد جملات مطابق با الگوهای زبان معیار فارسی، ۶/۳ درصد تا حدی مطابق و ۰/۲ درصد باقی مانده اصلاً با دستور زبان فارسی معیار مطابقت ندارد.

بررسی عملکرد نوشتاری ایرانیان و غیرایرانیان در محیط‌های مجازی و واقعی عنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد حدادی (۱۳۹۰) است. تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد که بیشتر خطاهای شرکت‌کنندگان ایرانی شکل فعل‌ها، انتخاب واژه، حروف اضافه، حروف تعریف، نشانه جمع، کمیت سنج‌ها و ضمائر موصولی در محیط مجازی وب سایت‌های شبکه‌های اجتماعی و خطاهای شرکت‌کننده‌های مالایی شکل فعل‌ها، انتخاب لغت، نشانه جمع، حروف اضافه، حروف تعریف، کمیت سنج‌ها و ضمائر موصولی بوده است.

مجازی را صرفاً می‌توان برحسب ویژگی‌های زبان‌شناختی آن تعریف کرد. ویژگی‌هایی مثل این که چه عواملی بر ساختار، اشاعه و تفسیر زبان در محیط‌های آنلاین تأثیر می‌گذارد."

هولینگ (۲۰۰۲) بحث‌های مربوط به ادبیات دیداری، دیجیتال، الکترونیکی و کامپیوتری را به طور مفصل بازبینی کرده است. بحث و بررسی ادبیات فضای مجازی به دو دسته تقسیم می‌شود: (۱) آن دسته که ادبیات الکترونیکی را تداوم همان ارتباطات انسانی موجود می‌داند. (۲) آن دسته که آنها را کاملاً جدید و پسامدرن می‌انگارند. مجموعه‌ای از مقالات پژوهشی وجود دارند که بر مهارت‌های جدید مورد نیاز کاربران برای داشتن ارتباطات آنلاین موفق تأکید کرده‌اند. گیبز با بسط این مطلب می‌گوید: "شیوه‌های جدید ارتباط، در واقع اشکال جدید تفکر و ادراک را به وجود می‌آورند" (گیبز، ۲۰۰۰). مقالات بسیاری در خصوص شکل‌گیری قواعد مربوط به ارتباطات آنلاین یعنی ساختارها، گرامر و واژه‌نگاری نگاشته شده است. عمده این مقالات، ارتباطات را در جایگاه‌های مختلف و یا زبان نوشتاری و گفتاری را با یکدیگر مقایسه می‌کنند. آنها عموماً چنین نتیجه می‌گیرند که ارتباط آنلاین واسطه‌ای است بین گفتار و نوشتار و برخی محققان پا را از این فراتر نهاده و بین ویژگی‌های ارتباط آنلاین (ارتباط همزمان دیجیتال) و ارتباط آفلاین تمایز می‌گذارند (مگفادین، ۲۰۰۴). تأثیر اینترنت بر زبان، از نظر کریستال چیزی بیش از پدیدآمدن یک گونه جدید سبک شناختی است. اینترنت به تدریج تبدیل به جایگزینی دیگر برای وسایل ارتباط جمعی شده است. وی ارتباط کامپیوتری را با اصطلاحات سنتی و ساده توصیف نمی‌کند، بلکه از پدیده اینترنت با عنوان انقلاب یاد می‌کند، چرا که موجبات ارتباط تعداد بی‌سابقه‌ای افراد را از طریق تکنیک‌های گوناگون با یکدیگر فراهم می‌آورد. (کریستال، ۲۰۰۶)

محضری و چوپان زاده (۱۳۹۲) پژوهشی با نام بررسی زبان شناختی پیام‌های ۲۰۰۰ فارسی زبان را به رشته تحریر در آورده‌اند. این دو پژوهشگر ۵۴۸ پیامک فارسی از تلفن همراه دختران ۱۸ تا ۳۵ سال را بررسی کردند و مشخصه‌ها و ویژگی‌های آوایی، صرفی، نحوی، سبکی و خطی آنها را استخراج و در قالب نموداری دسته‌بندی نمودند. نتایج بررسی‌ها نشان داد که بر خلاف پژوهش‌های پیشین ویژگی‌های زبانی پیامک تنها منحصر به کوتاه‌سازی و اختصارات نیست. آنها معتقدند که زبان پیامک در تماس با سطوح مختلف آوایی، دستوری، سبکی و خطی، ویژگی‌های متمایزی دارد که آن را به یک گونه زبانی غیر معیار تبدیل می‌کند. گونه‌ای برخاسته از فناوری جدید که غالباً در میان جوانان برای ابراز خود از طریق بازی‌های زبانی، نوآوری و خلاقیت، ابداع شده و بکار می‌رود.

غفوری (۱۳۹۳) در مقاله‌ی آسیب‌شناسی استفاده از زبان فارسی در وبلاگ نویسی به مشکلات زبان فارسی در مطالب وبلاگ‌ها پرداخته است. در این مقاله آمده است که برخی از افراد اعتقاد دارند که به زودی وبلاگ نویسان ایرانی به زبان مادری نخواهند نوشت، اما به هر حال باید توجه داشت که درست‌نویسی از طرف بسیاری از وبلاگ‌ها دنبال می‌شود. وبلاگ‌نویسی از موضوع‌های مهمی است که طی سال‌های اخیر توجه زبان‌شناسان و هم‌چنین متخصصان ارتباطات را به خود جلب کرده است. آنچه مشخص است وبلاگ‌نویسان به طور کلی خلاصه می‌نویسند و همین خلاصه‌نویسی در اغلب موارد جمله‌های کوتاه و حتی ناقص ایجاد می‌کند. خلاصه‌نویسی و هم‌چنین سریع نوشتن در برخی موارد باعث می‌شود که از فعل‌های مناسبی نیز در جمله‌ها استفاده نشود؛ هرچند که خلاصه نویسی و کوتاه‌نویسی به خودی خود شاید یک مشکل حاد به حساب نیاید.

مطالعات خارج از ایران

برخی از محققان هم‌چون سیکوگانی (۱۹۹۸) معتقدند "بررسی انتقادی زبان مهم‌ترین راه‌کار برای مطالعه ماهیت فضای مجازی است. به گفته وی "فضای

روش پژوهش

این پژوهش از نظر ماهیت تحقیق، پژوهشی اکتشافی و کاربردی است و به تحلیل خطاها می‌پردازد.

رسم الخط

رسم الخط فارسی ویژگی‌ها و دشواری‌های خاص خود را دارد و استادان و پژوهشگران زبان و ادبیات فارسی و زبان‌شناسی، آرای مختلفی درباره‌ی هریک از بخش‌های خط فارسی دارند.

در پژوهش حاضر، اصول چارچوب نظری، دستور خط فرهنگستان و پیکره نوشتاری فارسی (روزنامه‌ها) را مبنا قرار داده‌ایم. اشکالات خط فارسی در پیام‌های مورد بررسی را می‌توان به چند بخش تقسیم کرد:

● جدا یا پیوسته‌نویسی کلمات مرکب: دستور خط فارسی مصوب فرهنگستان در مورد کلمات مرکب، بنا را بر جدانویسی اجزای آنها گذاشته‌است. در پیام‌های مورد بررسی موارد غیراستاندارد از سرهم‌نویسی و جدانویسی دیده می‌شود. (جدول ۱)

چنانچه در جدول بالا آمده است ۷۱ مورد اشکال در رابطه با جدا یا پیوسته‌نویسی رخ داده است.

● طریقه نوشتن پیشوندها، حرف اضافه «به» و پسوندها: در دستور خط، بر جدانویسی آنها تاکید شده است. در بسیاری از پیام‌های مورد بررسی این اصل رعایت نشده‌است (جدول ۲).

بررسی داده‌ها نشان می‌دهد که بیشترین خطای رسم‌الخط مربوط به «می» و «ها» می‌باشد.

در رابطه با پیشوندها و پسوندها ۱۰۴ مورد خطاهای نگارشی دیده شد.

● شیوه نگارش همزه: اصول ارائه شده توسط فرهنگستان زبان و ادب فارسی برای نگارش همزه عبارتند از:

- حمزه پس از حرکت فتحه، بر روی کرسی الف (أ) نوشته می‌شود، مگر این‌که پس از آن مصوت‌های «ای» یا «او» یا کسره باشد که در این صورت به صورت «ت» نوشته می‌شود.

- همزه پس از حرکت ضمه، به صورت «ؤ» نوشته می‌شود، مگر این‌که پس از آن مصوت «او» آمده باشد که در این صورت به صورت «ت» نوشته می‌شود.

- همزه پس از حرکت کسره، به صورت «ت» نوشته می‌شود.

اطلاعات لازم برای نگارش پیشینه و مبانی نظری پژوهش از منابع و اسناد کتابخانه‌ای به دست آمده است، داده‌های پژوهش نیز از فضای مجازی گردآوری شده است. داده‌های این پژوهش شامل گفتگوها و ارتباطات کاربران فارسی زبان در شبکه اجتماعی تلگرام است. علت انتخاب این فضا، عمومی بودن، آشنا بودن و پرکاربرد بودن آن برای اغلب کاربران اینترنت در ایران است. برای انجام این تحقیق ابتدا براساس مطالعات اولیه و طرح ارائه شده، نمونه‌گیری از جامعه آماری به شرح زیر صورت گرفت. ابتدا از بین تمام موضوعات و گروه‌های موجود، موضوع خبری، به عنوان موضوع منتخب در نظر گرفته شد و سپس دو گروه به عنوان نماینده این موضوع انتخاب شدند. دلیل انتخاب این دو گروه حضور کاربران با شرایط سنی و فرهنگی متفاوت بود. از طرفی تنوع موضوعات مورد بحث در گروه‌های خبری بیشتر از دیگر گروه‌ها بود. تعداد اعضای دو گروه انتخاب شده ۱۱۵ و ۹۸ نفر بود.

پس از انتخاب جامعه آماری مورد بررسی، یکایک جملات به جهت داشتن الگوهای زبانی غیرمعیار از نظر اصول نگارش و ویرایش فنی و زبانی بررسی شده است. هرکدام از الگوهای غیرمعیار بسامدی دارند که در بخشی مستقل، این الگوها از نظر بسامد مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

یافته‌ها

این بخش شامل بررسی و دسته‌بندی انواع خطاهای زبان فارسی نوشتاری بکار گرفته شده در شبکه اجتماعی تلگرام است. غیرمعیارهای بررسی شده در این فضا به سه دسته کلی اشکالات فنی، زبانی و بلاغی تقسیم می‌شوند. از بین تمام گروه‌های موجود در تلگرام، تنها غیرمعیارهای زبان فارسی نوشتاری در دو گروه خبری بررسی شدند.

ویرایش فنی

حوزه ویرایش فنی ناظر بر املا، نادرست، غلط تایپی، رسم الخط و عدد نویسی است.

برای نوشتن اعداد در متن فارسی عددهای داخل متن به همان ترتیب خط فارسی از راست به چپ نوشته می‌شود. چنانچه متن جنبه ریاضی نداشته باشد، عددهای بین بیست تا ۹۹۹ (عددهایی که بین آنها (و)) می‌آید) به صورت عدد نوشته می‌شود برای مثال: ۲۷۲ و اعدادی که بین آنها (و)) نباشد با حروف نوشته می‌شود مانند: دوازده. در اعداد هزار و بالاتر از کلمه‌های هزار، میلیون و میلیارد به صورت حرفی و بقیه به صورت عددی نوشته می‌شود. مانند: ۷ میلیون و ۵۳۲ هزار و ۴۸۱ (ذوالفقاری، ۱۳۸۵، ص. ۹۳). نگارش اعداد و ارقام در پیام‌های بررسی شده تنها در یازده مورد دارای اشکال بود، به عبارت دیگر، تنها ۳٫۶۳ درصد از خطاهای حوزه فنی و ۱٫۰۴ درصد از کل خطاها مربوط به عددنویسی بوده‌است. در مجموع جملات بررسی شده، عددنویسی دارای کمترین اشکال بود.

غلط تایپی

منظور از غلط تایپی، مواردی است که در آن کاربران کلمه‌ای را، به‌طور آگاهانه اشتباه می‌نویسند. دلیل اصلی این گونه اشتباهات، جلب توجه مخاطب و متفاوت بودن است. درواقع این موارد، با این که دارای غلط املائی هستند ولی در دسته غلط‌های تایپی قرار گرفته‌اند، زیرا کاربران آگاهانه این کلمات را اشتباه می‌نویسند. بعد از مصاحبه و پرسش از کاربرانی که مرتکب این گونه خطاها شده بودند و جویا شدن علت اشکال املائی، این نتیجه به دست آمد که اشتباهاتی از این قبیل را کاربران آگاهانه و برای جلب توجه و تاکید می‌نویسند. به همین دلیل این موارد را در دسته خطاهای املائی قرار ندادیم. در مجموع ۴۲ مورد غلط تایپی در پیام‌ها دیده شد که این میزان ۱۳٫۸۶ درصد از خطاهای حوزه فنی و ۳٫۹۸ درصد از مجموع خطاهای بررسی شده می‌باشد. نمونه‌هایی از این اشتباهات عبارتند از:

عاقا (آقا) - الاهی (الهی) - علکی(الکی) - العان (الان) - به قرعان (به قرآن) - بعله (بله)

جمع بندی ویرایش فنی

- همزه مکسور همواره به صورت «ئ» نوشته می‌شود.
- همزه پیش از مصوت‌های «ای» و «او»، به صورت «ئ» نوشته می‌شود.
- در کلمات فرنگی دخیل در زبان فارسی، همزه به صورت «ئ» نوشته می‌شود.
علیرغم اصول فوق، ناهماهنگی‌هایی در رابطه با نگارش همزه در داده‌های مورد بررسی دیده می‌شود. (جدول ۳)
صورت‌های معیار ارائه شده در جدول بالا، برگرفته از چارچوب نظری تحقیق و همچنین منطبق با پیکره نوشتاری معیار فارسی (روزنامه‌ها) می‌باشد.
صورت غیرمعیار کلمه مسئله بیشترین بسامد را در این زمینه داشته‌است.

• املائی نادرست

در زبان فارسی به دلایل متفاوتی شکل‌های نادرست املائی دیده می‌شود. مثلاً:

- وجود صداهایی که صورت‌های نوشتاری متفاوت دارند. مانند صدای /z/ که چهار معادل خطی (ز، ذ، ض، ظ) دارد؛
- گونه‌های مختلف نوشتاری یک حرف در آغاز، میانه و پایان کلمه
- شکل‌های مختلف نگارشی کلمات بیگانه در زبان فارسی
- تلفظ‌های مختلف برای کلمه‌ای واحد در لهجه‌های مختلف
- یکسان نبودن گفتار و نوشتار در کلماتی مثل خواندن
- در گروه‌های بررسی شده در حوزه ویرایش فنی، ۳۶ مورد از اشکالات مربوط به املائی نادرست کلمات دیده می‌شود.

نمونه‌هایی از اشکالات املائی نادرست: (املائی نادرست کلمه / املائی درست کلمه)

- لشگر / لشکر _ تضاهرکنندگان / تظاهرکنندگان -
- سپاسگذاری / سپاسگزاری _ نمازگذاران / نمازگزاران
- _ ظوابط / ضوابط _ صواب / ثواب _ راجبه / راجع به

عدد نویسی

● کاربرد قواعد عربی: یکی دیگر از اشتباهات رایج

در مقوله اسم، استفاده از نشانه‌های خاص عربی با کلمات فارسی است. مثال:

گزارشات، کارخانه‌جات (علامت جمع ات)

مهندسین، روحانیون (علامت جمع ین)

اساتید، بنادر (جمع مکسر)

ناچارا، سوما (تنوین)

در بررسی داده‌های این پژوهش، کاربران فارسی زبان ۲۸ بار علامت جمع «ات» را با کلمات فارسی ترکیب کرده‌اند که بیشترین بسامد را کلمه «گزارشات» داشته‌است. در جملات بررسی شده، ۵۲ مورد از نشانه‌های خاص زبان عربی با کلمات زبان فارسی استفاده شده بود که ۱۲،۵۳ درصد از خطاهای حوزه اسم و ۴،۹۳ درصد از مجموع خطاها می‌باشد.

● کاربرد صفت نامناسب: به کارگیری صفات

نامناسب در داده‌های مورد بررسی به شیوه‌های مختلف دیده می‌شود.

- کاربرد صفت نامناسب (صفت مونث): قراردادهای منقده، گزارش مربوطه، گزارش‌های واصله، گواهی‌های صادره

- نبود تناسب معنایی بین صفت و موصوف: کوچکترین توجه (کمترین توجه)، اعتراض‌های گسترده (اعتراض‌های بسیار)

۳۱ مورد استفاده از صفات نامناسب در داده‌ها دیده شد که ۷،۴۶ درصد از خطاهای مربوط به اسم و ۲،۹۴ درصد از مجموع خطاها را شامل می‌شود.

● کاربرد ضمیر نامناسب:

ضمیر، از نظر شخص، افراد و جمع، ذی روح و غیر ذی روح بودن، به کار رفتن برای انسان و غیرانسان و ... باید با مرجع خود تناسب داشته‌باشد. گاهی نیز به دلیل ابهام در کاربرد ضمیر، مرجع آن در جمله مشخص نیست. در تحلیل و بررسی جمله‌ها ۲۱ مورد استفاده نامناسب از ضمیر دیده‌شد که این میزان ۵،۰۶ درصد از خطاهای مربوط به اسم و ۱،۹۹ درصد از مجموع خطاها می‌باشد.

در مجموع حیطه‌های بررسی‌شده در حوزه ویرایش فنی، ۳۰۳ مورد عدم مطابقت با اصول معیار (۲۸،۷۴ درصد از کل خطاها) دیده می‌شود که بیشترین انحراف معیار در این حوزه مربوط به رسم‌الخط می‌باشد. (جدول ۴ و نمودار ۱)

چنان که در جدول و نمودار بالا ملاحظه می‌شود، در حوزه ویرایش فنی، از مجموع اشکالات، به ترتیب بیشترین و کمترین اشکالات در مقوله‌های رسم‌الخط و عددنویسی مشاهده شد.

ویرایش زبانی

این بخش از پژوهش به بررسی اشکالات زبانی داده‌ها اختصاص دارد. حوزه زبانی دارای زیربخش‌های متفاوتی است که برای سهولت بررسی، مطالب این قسمت در سه بخش کلی‌تر اسم، فعل و حرف ارائه می‌شود.

اسم

● استفاده از واژه‌های بیگانه: یکی از نشانه‌های

زبان معیار، خلوص آن است و هر میزان واژه‌های بیگانه وارد آن شود، این ویژگی را مخدوش می‌کند. قرض‌گیری زبانی به دلایل مختلفی از جمله تماس‌های جوامع انسانی با یکدیگر رخ می‌دهد. در فضای مجازی واژه‌های بیگانه بسیاری دیده می‌شود که بسامد و نوع کلمه‌های بیگانه با توجه به مضمون گروه و محتوای پیام‌ها متفاوت هستند. در گروه‌های خبری که مورد بررسی این پژوهش بودند ۳۷ واژه بیگانه با بسامد ۲۷۳ به کاررفته بود. (جدول ۵)

در مجموع جملات بررسی‌شده ۲۷۳ مورد اسامی بیگانه به کاررفته است که بیشتر از نصف خطاهای مربوط به کاربرد اسم (۶۵،۷۸ درصد) و ۲۵،۹۰ درصد از کل خطاها را شامل می‌شود. با توجه به این که استفاده از کلمات بیگانه در زبان فارسی رایج است و برخی از این کلمات بسیار کاربردی و متداول هستند، استفاده از کلمات بیگانه را نمی‌توان به طور قطعی خطا به حساب آورد. اما کاربرد کلمه‌های بیگانه، در مواردی که معادل فارسی رایج و روان برای آن وجود دارد، خطا در نظر گرفته شد.

● کاربرد قید نامناسب:

کاربرد نامناسب قید معمولاً به شکل‌های زیر رخ می‌دهد:

- کاربرد نابجا قید تاکید زمانی / - کاربرد قیده‌های بلند به جای قیده‌های کوتاه / - کاربرد قیده‌ها به جای هم بدون معنایی یکسان / - ناهمخوانی قید با معنای جمله / - کاربرد قید در غیر جایگاه دستوری خود؛ مثلاً به جای اسم، یا صفت و ...

مثال: کمتر در امور سیاسی دخالت می‌کند. / خیلی کم در امور سیاسی دخالت می‌کند.

... بعد این قوانین باید مجدداً تحلیل و بررسی شوند. /

... سپس این قوانین باید ...

... و همه جهان را تحت تاثیر قرارداد. / ... و جهان را تحت تاثیر قرارداد.

کاربرد قید نامناسب ۹,۱۵ درصد از خطاهای حوزه اسم را به خود اختصاص داده‌است که این میزان ۳,۶۰ درصد از مجموع خطاها است. ۳۸ مورد کاربرد نامناسب قید در جملات دیده شد. (جدول ۶)

حرف

اشکال در استفاده از حرف اضافه، از مهم‌ترین اشکال‌های زبانی محسوب می‌شود که در زبان فضای مجازی هم نمونه‌هایی از آن دیده می‌شود. سرعت بالای تبادل اخبار و پیام‌رسانی در فضای مجازی می‌تواند دلیلی برای بی‌دقتی و خطا در کاربرد حروف باشد. خطا در کاربرد حروف به چند دسته تقسیم می‌شود: حرف اضافه زائد، حذف حرف اضافه، حرف اضافه نامناسب.

شرایط بورس تحصیلی برای دوره دکتری... / شرایط بورس تحصیلی دوره دکتری... (آوردن حرف اضافه زائد)

همیشه شرایط وفق مراد نیست و ... / همیشه شرایط بر وفق مراد نیست و ... (نیابردن حرف اضافه)

اطلاعات مرتبط به سامانه ارسال کنید. / اطلاعات مرتبط را به سامانه ارسال کنید. (حذف «را» نشانه مفعول)

در داده‌های بررسی شده ۷۳ مورد اشتباه در به کاربردن حروف دیده شد که بیشتر این موارد مربوط به حرف ربط نامناسب بودند. از مجموع خطاهای زبانی ۱۳,۴۱ درصد مربوط به کاربرد نادرست حرف بوده است که این میزان ۶,۹۲ درصد از کل خطاها در هر سه حوزه است.

فعل

فعل از مهم‌ترین ارکان جمله است. هر گونه اشکالی در کاربرد افعال، علاوه بر آن که ممکن است موجب تغییر معنای جمله یا ابهام آن شود، بر ساختمان نحوی جمله نیز تاثیر می‌گذارد. رایج‌ترین اشکالاتی که در کاربرد فعل در زبان مطبوعات دیده می‌شود شامل موارد زیر است.

اشکالات مربوط به کاربرد فعل:

- ناهماهنگی نهاد و فعل

جمله نادرست: وی همچنین تاکید کرد تعداد مسافرانی که از امکانات این مراکز استفاده کرده‌اند، نسبت به سال گذشته بیشتر شده‌اند.

جمله درست: وی همچنین تاکید کرد: تعداد مسافرانی که از امکانات این مراکز استفاده کرده‌اند، نسبت به سال گذشته بیشتر شده است.

- حذف بی‌قرینه فعل

جمله نادرست: خبر در رسانه‌ها پخش و در نهایت تکذیب نشد.

جمله درست: خبر در رسانه‌ها پخش شد و در نهایت تکذیب نشد.

- زمان نامناسب فعل

جمله نادرست: متقاضیان می‌بایست حداکثر تا پایان ساعت اداری اطلاعات خود را در سامانه ثبت کنند.

جمله درست: متقاضیان باید حداکثر تا پایان ساعت اداری اطلاعات خود را در سامانه ثبت کنند.

- مجهول نامناسب

جمله نادرست: ... دیرکرد پول آنها از سوی بانک بخشوده می‌شود.

جمله درست: ... بانک دیرکرد بدهی آنها را می‌بخشد.

- دوری اجزای فعل مرکب

تعابیر ناقص: گاه براساس شتاب‌زدگی در نوشتن و یا ایجاز و غیرمجاز و اختصارنویسی بی‌مورد باعث می‌شود برخی از اجزای یک ترکیب حذف شود که نتیجه آن نارسایی و نامفهوم شدن جمله مورد نظر است که باعث می‌شود جمله مبهم گردد.

تعابیر عامیانه: مقصود از تعابیر عامیانه برخی از تکیه کلمه‌ها یا عبارات‌ها و جملاتی است که معمولاً در زبان گفتاری غیرمعیار به کار می‌روند. مثلاً تعابیری مانند «دست آخر» به جای در نهایت و سرانجام، «وارد بودن» بجای آشنا بودن، «روده‌دراز بودن» به جای پررویی و ...

بررسی گروه‌های خبری در شبکه ارتباطی تلگرام نشان می‌دهد که گاهی نویسندگان پیام (خبر) با آگاهی و جهت تاکید و جلب توجه از برخی تعابیر استفاده می‌کنند. ۵۷ مورد اشکال در رابطه با تعابیر نامناسب دیده شد که ۲۷،۵۳ درصد از خطاهای بلاغی و ۵،۴۰ درصد از مجموع خطاها می‌باشد.

جملات طولانی

در برخی پیام‌های بررسی شده در این پژوهش، با جملات بلند و ساختارهای طولانی روبرو هستیم. در مجموع ۱۷ مورد جملات طولانی و پیچیده دیده شد که این میزان ۸،۲۱ درصد از خطاهای بلاغی و ۱،۶۱ درصد از کل خطاها می‌باشد. این بازی را به سود خود پایان داد. / این بازی را برد.

الگوی بیانی بیگانه

مقصود از الگوهای بیانی بیگانه گرت‌برداری از الگوهای زبان بیگانه و تعمیم یا ترجمه تحت‌اللفظی یک ترکیب یا عبارت بیگانه در فارسی است گرت‌برداری ممکن است واژگانی، معنوی یا نحوی باشد. در مجموع ۱۲ مورد استفاده از الگوی بیانی بیگانه دیده شد که ۵،۷۹ درصد از خطاهای بلاغی و ۱،۱۳ درصد از مجموع خطاها می‌باشد.

جابجایی ارکان جمله

طبق قواعد نحوی زبان فارسی، هر یک از اجزای جمله در زبان نوشتار جایگاه خاصی دارند. بررسی جمله‌ها و

جمله نادرست: نظردادن در این رابطه نیاز به تخصص بیشتر دارد.

جمله درست: نظردادن در این رابطه به تخصص بیشتر نیاز دارد.

- کاربرد وجه وصفی

جمله نادرست: ... این ماده کشنده و باید از مصرف آن خودداری-کرد.

جمله درست: ... این ماده کشنده است و باید از مصرف آن خودداری-کرد.

- فعل نامناسب

جمله نادرست: ... افرادی که در محوطه وجود داشتند.

جمله درست: ... افرادی که در محوطه حضور داشتند.

در جدول شماره ۷ موضوعات مربوط به کاربرد فعل و بسامد خطاها در هر حوزه نشان داده شده است. (جدول ۷)

در حوزه فعل، کاربرد نامناسب فعل بیشترین خطا و کاربرد وجه وصفی کمترین خطا را داشته‌اند. در مجموع ۵۶ مورد از کل خطاها مربوط به فعل بود که ۱۰،۲۹ درصد از خطاهای زبانی و ۵،۳۱ درصد از مجموع خطاها می‌باشد. (جدول ۸ و نمودار ۲)

در ویرایش زبانی (جدول ۸) بیشترین و کمترین خطاها به ترتیب مربوط به حوزه‌های اسم و فعل بود. در مجموع ۵۱،۶۱ درصد از کل خطاها مربوط به ویرایش زبانی می‌باشد.

ویرایش بلاغی

تعابیر نامناسب

منظور از تعابیر نامناسب موارد زیر است:

تعابیر کلیشه‌ای: که بر اساس کثرت تکرار و بدون تفکر به صورت قالبی در زبان به کار می‌رود.

تعابیر متکلفانه: که ناشی از فضل‌فروشی یا تظاهر به ادبی‌نویسی، کاربرد تعابیر پیچیده و دور از هم و شاخ و برگ دادن بی‌مورد است.

ترکیبات نامناسب: مثل ادای نماز بجای خواندن نماز، ظرفیت به جای امکانات، کاهش پیشرفت و ...

جملات مورد بررسی ۲۳ مورد حشو وجود داشت که ۱۱،۱۱ درصد از خطاهای بلاغی و ۲،۱۸ درصد از مجموع خطاها را شامل می‌شود.

مبهم‌نویسی

گاهی در نتیجه جابه‌جایی اجزای جمله و نشاندن سازه‌ها در جای نامناسب، اضافه کردن پی‌درپی کلمه‌ها به هم، معلوم نبودن مرجع ضمائر، آوردن افعالی که معانی دوپهلو دارند و عواملی از این دست در زبان نوشتاری، جمله‌هایی ایجاد می‌شود که مخاطب در درک و دریافت مفهوم آن‌ها با مشکل روبرو می‌شود. گاهی نیز در نتیجه برخی عوامل فوق، جمله قابلیت انتقال دو مفهوم مختلف را دارد که حتی ممکن است با یکدیگر متضاد و یا متناقض باشند. در جملات بررسی شده تنها ۶ مورد مبهم‌نویسی وجود داشت که ۲،۸۹ درصد از خطاهای بلاغی و ۰،۵۶ درصد از مجموع خطاها است. (جدول ۹ و نمودار ۳)

نتیجه‌گیری

آنچه در شبکه‌های بسیار گسترده ارتباطی جریان دارد حجم بسیار عظیمی از اطلاعات است که لحظه لحظه بر شمار آن افزوده می‌شود. در نتیجه این تأثیرگذاری متنوع و گسترده، مجموعه‌ای از پژوهش و مطالعات مختلف شکل گرفته که محور بحث آنها بررسی آثار و پیامدهای مختلف این گونه فناوری‌ها است. در بررسی میزان هم‌خوانی زبان فارسی در گروه‌های خبری تگرام با زبان فارسی معیار، تفاوت‌هایی دیده شد. الگوهای غیرمعیار زبان نوشتاری در دو گروه خبری از شبکه ارتباطی تلگرام که شامل ۷۵۳ جمله بود، بررسی شد. نتایج به دست آمده با توجه به پرسش‌های مطرح شده در مقدمه عبارتند از:

۱- بسامد خطاهای نوشتاری در شبکه اجتماعی تلگرام در حوزه‌های مختلف چگونه است؟

بررسی داده‌های پژوهش در سه حوزه ویرایش فنی، ویرایش زبانی و ویرایش بلاغی انجام شد. تحلیل و دسته‌بندی داده‌های بررسی شده نشان می‌دهد که بیشترین الگوهای غیرمعیار، به ترتیب در حوزه زبانی

پیام‌ها در فضای مجازی نشان می‌دهد کاربران به انتقال مفهوم مورد نظر بیشتر از ساختار جمله اهمیت می‌دهند. در برخی جمله‌ها، جابجایی ارکان جمله موجب شده است ساختار به کلی غلط شود. گاهی نیز جابجایی ارکان جمله موجب تغییر معنای جمله یا معنای ضمنی آن می‌شود.

در ۵۱ جمله جابجایی ارکان دیده شد. به عبارتی ۲۴،۶۳ درصد از خطاهای بلاغی و ۴،۸۳ درصد از مجموع خطاها مربوط به جابه‌جایی ارکان جمله می‌باشد. نمونه‌های زیر در بخش‌های بررسی شده قابل توجه اند:

در پی حکم دادگاه سیاتل، وزارت خارجه آمریکا اعلام کرد کسانی که

جمله درست: وزارت خارجه آمریکا در پی حکم دادگاه سیاتل اعلام کرد کسانی که

تکرار

مقصود از تکرار، تکرار عین واژه‌ها در یک جمله است بدون آن که ضرورتی داشته باشد. تکرار اسم، حرف، قید، یک عبارت از مصداق‌های تکرار به شمار می‌آیند. تکرار اغلب موجب طولانی شدن جمله و پیچیدگی آن می‌شود. ۱۹ مورد تکرار کلمه‌ها در جمله‌های بررسی شده وجود داشت که این میزان ۹،۱۷ درصد از خطاهای بلاغی و ۱،۸۰ درصد از مجموع خطاها می‌باشد.

مترادف‌نویسی

مقصود از مترادف‌نویسی آوردن عبارت‌های مترادف و هم‌معنی در جمله است. تفاوت آن با تکرار در این است که در تکرار عین یک کلمه تکرار می‌شود اما در مترادف کلمه معادل معنایی کلمه دیگر تکرار می‌شود. ۲۲ مورد مترادف‌نویسی در داده‌ها دیده شد که ۱۰،۶۲ درصد از اشکالات بلاغی و ۲،۰۸ درصد از مجموع اشکالات می‌باشد. مثلاً: ... و به فکر مساوات و برابری بین اقشار مختلف باشن.

حشو

منظور از حشو به کاربردن کلمات و عبارت‌های زائد است که معنای بیان شده کلمات و تعابیر دیگر را دوباره بیان می‌کنند. مثال: سایر شهرهای دیگر. در مجموع

سوی دیگر، از فضای مجازی برای رفع کاستی‌های زبان اینترنتی استفاده کرد. باید توجه داشت که فضای مجازی هم‌چون آزمایشگاه بزرگی است که کاربران آن، خلاقیت واژه سازی خود را در ساختن اختصارات و سر واژه‌ها تجربه می‌کنند. هم‌چنین می‌توان از ظرفیت‌های بسیار بالای رسانه‌های اینترنتی برای توسعه خط و زبان فارسی استفاده کرد (بی‌جن‌خان، ۱۳۹۱). (نمودار ۴)

پیشنهادات

در این بخش به برخی از راهکارها و پیشنهادها در راستای بهبود وضعیت زبان فارسی در فضای مجازی اشاره می‌شود:

۱. بهتر است کاربرد و آموزش زبان نوشتاری معیار را با تأکید بر اهمیت درست‌نویسی، فراگیری صحیح و اصولی را در همه‌ی پایه‌ها و مقاطع تحصیلی از پایین‌ترین سطح تا عالی‌ترین سطوح به دانش‌آموزان و حتی دانشجویان آموزش داد.

۲. ایجاد حساسیت نسبت به زبان فارسی معیار در افراد به ویژه جوانان و نوجوانان که بیشترین کاربران زبان فارسی را در شبکه‌ها و فضاهای مجازی تشکیل می‌دهند.

۳. کاربرد درست زبان نوشتاری و نیز گفتاری معیار در رسانه‌های گروهی و جمعی مانند رادیو، تلویزیون، مطبوعات، کتاب‌ها، سایت‌ها، وبلاگ‌ها و ... به این دلیل که بیشتر مردم آن‌ها را به عنوان الگوهای قابل قبول و منطبق با معیارهای زبان فارسی می‌شناسند و گفتار و نوشتار خود را با این گونه رسانه‌ها محک می‌زنند.

۴. توسعه، تولید و ارتقاء سیستم‌ها و نرم افزارهای خطایاب و آژگانی، املائی، دستوری و ویرایشی جهت یکسان‌سازی و هم‌چنین هماهنگ کردن زبان و نوشتار فارسی معیار و نصب آن‌ها بر روی گوشی‌های تلفن همراه، رایانه‌های شخصی، اداری و ... برای کمک به ارتقاء سطح زبان فارسی.

۵. شرکت مخابرات می‌تواند با هماهنگی و همکاری فرهنگسرای زبان فارسی اقدام به ارسال پیامک‌های

(۵۱٫۶۱٪)، فنی (۲۸٫۷۴٪) و در نهایت بلاغی (۱۹٫۶۳٪) بوده است.

۲- رایج‌ترین نوع خطاها و الگوی غیرمعیار در هر حوزه کدام است؟

در حوزه ویرایش فنی بیشترین و کمترین اشکالات به ترتیب مربوط به رسم‌الخط و عددنویسی بودند. در حوزه ویرایش زبانی بیشترین موارد غیرمعیار در حوزه اسم و استفاده از واژگان بیگانه دیده شد. در حوزه ویرایش بلاغی که کمترین اشکالات را داشت، بیشترین خطاها مربوط به تعابیر و جملات نامناسب بود.

تفاوت‌هایی در نتایج حاصل از این پژوهش با پژوهش‌های مشابه دیده می‌شود. در بررسی زبان غیرمعیار مطبوعات (ذوالفقاری، ۱۳۸۵) بیشترین غیرمعیارها در حوزه بلاغی (۴۰٪) و کمترین غیرمعیارها در حوزه زبانی (۲۷٪) وجود داشت، در حالی که در پژوهش حاضر بیشترین و کمترین خطاها به ترتیب در حوزه‌های زبانی (۵۱٫۶۱٪) و بلاغی (۱۹٫۶۳٪) دیده شد.

در بررسی میزان همخوانی زبان پیام کوتاه با زبان فارسی معیار (زندى، ۱۳۸۸) از نظر میزان همخوانی دستوری با زبان فارسی معیار نیز ۹۳/۵ درصد جملات مطابق با الگوهای زبان معیار فارسی، ۶/۳ درصد تا حدی مطابق و ۰/۲ درصد باقی مانده اصلاً با دستور زبان فارسی معیار مطابقت ندارد که در مقایسه با نتایج این پژوهش، الگوهای زبانی غیرمعیار کمتری دیده شده است. زبان اینترنتی فارسی، یکی از گونه‌های زبانی فارسی است که متأثر از سرعت، تعامل کاربران، کارآمدی، غیررسمی و فی‌البداهه بودن در فضای الکترونیکی مجازی برای ارتباط زبانی کاربران استفاده می‌شود. چون زمان قابل توجهی از فارسی‌زبانان در روز صرف استفاده از این زبان می‌شود، باید از یک سو، از تولید نرم‌افزارهای زبان فارسی مانند استانداردسازی رمزگذاری در متون فارسی، غلطیاب املائی، تبدیل خط پینگلیش به خط فارسی، تبدیل گفتار پیوسته فارسی به نوشتار و ترجمه ماشینی زبان نوشتاری و گفتاری انگلیسی به فارسی با دقت بسیار بالا حمایت شود، و از

مقایسه‌ی نتایج حاصل از این پژوهش با زبان‌های دیگر چون انگلیسی، فرانسه و ... می‌تواند به بازشناسدن وضعیت زبان‌ها در فضای مجازی کمک کند.

۱۰. می‌توان در هریک از زیر مجموعه‌ها و شاخه‌های اصلی زبان‌شناسی در حوزه گفتمان الکترونیکی و دیجیتال، از جمله آواشناسی/ واج‌شناسی، ساخت واژه، نحو، معناشناسی و کاربردشناسی و یا دیگر شاخه‌های فرعی و بین رشته‌ای آن مانند زبان‌شناسی اجتماعی، جامعه‌شناسی زبان، روانشناسی زبان و ... به پژوهش‌های علمی پرداخت.

۱۱. می‌توان این گونه پژوهش‌ها را با مداخله و بررسی تأثیر دیگر عوامل محیطی و غیرزبانی مانند سطح تحصیلات، سن، شغل و طبقه‌ی اجتماعی، بافت‌های اجتماعی، فرهنگی، و جغرافیایی گوناگون بر روی افراد یک زبانه، دو زبانه، یا چند زبانه به انجام رساند و نتایج حاصله را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل علمی و زبان‌شناسی قرار داد.

آموزشی در رابطه با درست‌نویسی زبان فارسی و ویژگی‌های نوشتار فارسی در فضای مجازی و واقعی کند و از این طریق به ارتقا سطح دانش زبانی کاربران فارسی‌زبان کمک کند.

۶. تهیه و نصب نرم افزارهای رایگان خطایاب بر روی گوشی‌های هوشمند و کامپیوترهای شخصی می‌تواند راه‌حلی مناسب برای جلوگیری از گسترش خطاهای زبان باشد.

۷. برگزاری جلسات، سمینارها و کارگاه‌ها با موضوع درست‌نویسی و کاربرد زبان فارسی معیار در فضای مجازی نیز می‌تواند به بهبود وضعیت زبان فارسی کمک کند.

۸. انجام پژوهش‌های بیشتر، تجزیه و تحلیل و مقایسه نتایج پژوهش‌های جدید با نتایج حاصل از پژوهش‌های پیشین و ارائه گزارش‌های منظم از وضعیت زبان فارسی در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی.

۹. با توجه به اینکه در این پژوهش داده‌های مورد بررسی مربوط به کاربران اینترنتی فارسی زبان بود،

جدول ۱ - اشکالات جدا یا پیوسته‌نویسی و بسامد آنها

ردیف	صورت معیار	صورت غیر معیار	بسامد
۱	آب‌میوه	آبمیوه	۷
۲	آرمان‌گرا	آرمانگرا	۵
۳	امکان‌پذیر	امکان‌پذیر	۵
۴	ان‌شاءالله	انشاءالله	۸
۵	باقی‌مانده	باقیمانده	۷
۶	بدین‌وسيله	بدینوسيله	۴
۷	پنج‌گانه	پنجگانه	۱
۸	پیشاهنگ	پیش‌اهنگ	۱
۹	حقیقت‌جو	حقیقت‌جو	۱
۱۰	دعوت‌نامه	دعوت‌نامه	۶
۱۱	ذی‌نفع	ذینفع	۲
۱۲	زمان‌بندی	زمان‌بندی	۴
۱۳	سامان‌دهی	ساماندهی	۶
۱۴	سیاست‌گذاری	سیاست‌گذاری	۲
۱۵	گران‌بها	گران‌بها	۱
۱۶	گفت‌وگو	گفتگو	۸
۱۷	مهمان‌سرا	مهمانسرا	۱
۱۸	نظام‌مند	نظاممند	۲

جدول ۲ - اشکالات پیشوند و پسوندنویسی و بسامد آنها

ردیف	صورت معیار	صورت غیرمعیار	بسامد
۱	آن را	آنرا	۱۲
۲	آن‌ها	آنها	۲۳
۳	آن چنان	آنچنان	۵
۴	این گونه	اینگونه	۸
۵	به صورت	بصورت	۴
۶	به کارگیری	بکارگیری	۴
۷	به عنوان	بعنوان	۵
۸	به منظور	بمنظور	۴
۹	به‌ویژه	بویژه	۲
۱۰	چطور	چه‌طور	۲
۱۱	حق به جانب	حق بجانب	۱
۱۲	خود به خود	خود بخود	۴
۱۳	در صورتی که	در صورت تیکه	۶
۱۴	دلنشین	دل‌نشین	۱
۱۵	سریع‌تر	سریعتر	۴
۱۶	کوچک‌ترین	کوچکترین	۲
۱۷	می‌خواند	میخواند	۲
۱۸	همان گونه	همانگونه	۵
۱۹	همین‌طور	همینطور	۴
۲۰	هم‌چنین	همچنین	۵
۲۱	همخوانی	هم‌خوانی	۱

جدول ۳ - اشکالات نگارش همزه و بسامد آن

ردیف	صورت معیار	صورت غیرمعیار	بسامد
۱	خلأ	خلاء	۳
۲	آیین‌نامه	آئین‌نامه	۵
۳	جرأت	جرت	۱
۴	شیء	شیئی	۱
۵	هیأت	هیئت	۴
۶	منشأ	منشاء	۴
۷	مسئول	مسوول	۱
۸	مبدأ	مبداء	۲
۹	شئون	شوون	۱
۱۰	نشأت	نشئت	۱
۱۱	رئیس	رییس	۵
۱۲	حائز	حایز	۱
۱۳	مسئله	مسأله	۶
۱۴	هیئت	هیأت	۲
۱۵	تأثیر	تأثر	۱
۱۶	بفرماید	بفرمائید	۱

جدول ۴ - موضوعات و بسامد اشکالات فنی

موضوع بررسی	رسم الخط	عددنویسی	غلط تایپی	جمع
تعداد خطاها	۲۵۰	۱۱	۴۲	۳۰۳
درصد خطا (در ویرایش فنی)	% ۸۲,۵۰	% ۳,۶۳	% ۱۳,۸۶	
درصد خطا (در مجموع خطاها)	% ۲۳,۷۱	% ۱,۰۴	% ۳,۹۸	

جدول ۵ - واژه‌های بیگانه و بسامد کاربرد آنها

ردیف	واژه بیگانه	معادل فارسی	بسامد
۱	ارگان	سازمان	۷
۲	بورس	بهبازار	۲۱
۳	رزومه	چکیده، کارنامه	۶
۴	آیتم	بخش	۲
۵	پروژه	طرح	۱۸
۶	پارلمان	مجلس	۹
۷	کمیسیون	گروه	۶
۸	ایمیل	پیام‌نگار	۱۹
۹	فکس	دورنگار	۸
۱۰	سایت	پایگاه اطلاع رسانی	۱۷
۱۱	لیست	فهرست	۲۲
۱۲	تکنیک	فن	۴
۱۳	فرم	برگه	۳
۱۴	لینک	پیوند	۷
۱۵	پرسنل	کارکنان	۶
۱۶	سمینار	همایش	۸
۱۷	کارتابل	کارپوشه	۲
۱۸	علی‌رغم	باوجود	۷
۱۹	تبعات	پیامدها	۵
۲۰	ضوابط	دستورها، قانون‌ها	۱۴
۲۱	مستعد	قابل	۲
۲۲	لایتنجل	حل نشده	۱
۲۳	عرصه	زمینه	۸
۲۴	فرمت	قالب	۱
۲۵	سی‌دی	لوح فشرده	۴
۲۶	کذب	دروغین	۷

۲۷	تخطی	سرباززدن	۷
۲۸	ژانر	نوع	۳
۲۹	ایدئولوژی	جهان‌بینی	۲
۳۰	ماتریالیستی	ماده‌گرایانه	۱
۳۱	درعین‌حال	همچنین	۱۰
۳۲	آکادمی	فرهنگستان	۲
۳۳	آرشیو	بایگانی	۶
۳۴	آرم	نشانه	۱
۳۵	سندیکا	اتحادیه	۱
۳۶	تکنولوژی	فن‌آوری	۲۱
۳۷	بیوگرافی	زندگی‌نامه	۵

جدول ۶ - موضوعات و بسامد خطاها در حوزه اسم

موضوع	اسامی بیگانه	قواعد عربی	صفت نامناسب	ضمیر نامناسب	قید نامناسب
بسامد	۲۷۳	۵۲	۳۱	۲۱	۳۸
درصد (حوزه اسم)	۶۵,۷۸	۱۲,۵۳	۷,۴۶	۵,۰۶	۹,۱۵
درصد (مجموع خطاها)	۲۰,۲۹	۳,۸	۲,۳۰	۱,۵۶	۲,۸۲

جدول ۷ - موضوعات و بسامد خطاها در حوزه فعل

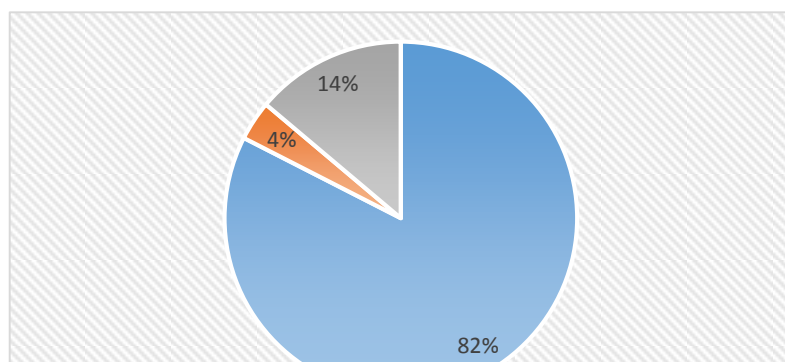
موضوع	ناهماهنگی نهاد و فعل	حذف بی- قرینه فعل	زمان نامناسب فعل	مجهول نامناسب	دوری اجزای فعل مرکب	کاربرد وجه وصفی	فعل نامناسب
بسامد	۸	۱۱	۶	۸	۷	۴	۱۲
درصد (حوزه فعل)	%۱۴,۲۸	%۱۹,۶۴	%۱۰,۷۱	%۱۴,۲۸	%۱۲,۵	%۷,۱۴	%۲۱,۴۲
درصد (مجموع خطاها)	%۰,۵۹	%۰,۸۱	%۰,۴۴	%۰,۵۹	%۰,۵۲	%۰,۲۹	%۰,۸۹

جدول ۸ - موضوعات و بسامد اشکالات زبانی

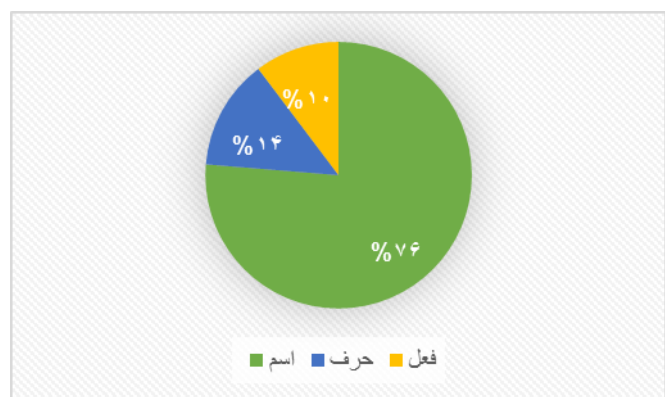
حیطه بررسی	کاربرد غیرمعیار اسم	کاربرد غیرمعیار حرف	کاربرد غیرمعیار فعل	جمع
بسامد	۴۱۵	۷۳	۵۶	۵۴۴
درصد (خطاهای زبانی)	٪۷۶,۲۸	٪۱۳,۴۱	٪۱۰,۲۹	
درصد (مجموع خطاها)	٪۳۹,۳۷	٪۶,۹۲	٪۵,۱۳	

جدول ۹ - موضوعات و بسامد اشکالات بلاغی

موضوع	تعبیر و جملات نامناسب	جملات طولانی	الگوی بیانی بیگانه	جابجایی ارکان جمله	تکرار	مترادف نویسی	حشو	مبهم نویسی	جمع
بسامد	۵۷	۱۷	۱۲	۵۱	۱۹	۲۲	۲۳	۶	۲۰۷
درصد (ویرایش بلاغی)	٪۳۷,۵۳	٪۸,۳۱	٪۵,۷۹	٪۲۴,۶۳	٪۹,۱۷	٪۱۰,۶۲	٪۱۱,۱۱	٪۲,۸۹	
درصد (مجموع خطاها)	٪۵,۴۰	٪۱,۶۱	٪۱,۱۳	٪۴,۸۳	٪۱,۸۰	٪۲,۰۸	٪۲,۱۸	٪۰,۵۶	

نمودار ۱ - بسامد خطاها در حوزه فنی

نمودار ۲ - بسامد خطاها در حوزه زبانی

فهرست منابع

- عباسیان، فاطمه. (۱۳۸۷). تجزیه و تحلیل گفتمانی و صوری نامه‌های الکترونیکی. نشریه زبان‌شناسی کاربردی.
- غفوری، (۱۳۹۳). آسیب‌شناسی استفاده از زبان فارسی در وبلاگ‌نویسی.
- قلی‌فامیان (۱۳۹۲). جایگاه زبان فارسی در اینترنت. تهران: دومین همایش زبان فارسی و اینترنت.
- کریستال، دیوید (۱۳۸۵). انقلاب زبانی. ترجمه شهرام نقش تبریزی. تهران: انتشارات ققنوس.
- کوثری، مسعود و خیرخواه، طاهره (۱۳۸۷). تحلیل محتوای پیام‌های کوتاه دانشجویان دانشگاه‌های تهران. تحقیقات فرهنگی ایران، دوره ۱، شماره ۲، صص ۵۷-۷۸.
- محضری و چوپان‌زاده (۱۳۹۲). بررسی زبان‌شناختی پیام‌های ۲ اخترا نفا ر ۳۰ زبان. تهران: دومین همایش ملی زبان فارسی و اینترنت. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- محمدنژاد عالی‌زمینی و کاووسی (۱۳۸۷). تاثیر فن‌آوری‌های نوین ارتباطی بر زبان فارسی. تهران: انتشارات شادان.
- نجفی، ابوالحسن (۱۳۹۰). مبانی زبان‌شناسی. تهران: انتشارات نیلوفر.
- یاوری، زهرا. (۱۳۹۰). بررسی گفتگوهای اینترنتی در چارچوب راهکارهای گرایس. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد. دانشگاه اصفهان.
- Cicognani, A (1998). On the Linguistic Nature of Cyberspace and Virtual Communities. *Virtual Reality, Research, Development and Application*, 3(1), 16-24.
- Crystal, D (2001). *Language and the internet*. Cambridge: Cambridge Press Syndicate of the University of Cambridge.
- Gibbs, D (2000). *Cyberlanguage*. Australia: James Nicholas Publishers.
- Hewling, A (2002). *Elements of Electronic Literacy: A Contextualized Review of the Literature*. Retrieved December 2003.
- Macfadyen, LP (2004). *Internet mediated communication at the cultural interface*. Hamburg, Germany: Lit-varlag.
- امیدبخش، محمود و حشمتی، امیر (۱۳۸۷). «تعامل اجتماعی در جوامع مجازی». نشریه زبان و ادبیات چیستا، شماره ۲۵۲، ۴۷-۴۰.
- باطنی، محمدرضا (۱۳۷۶). توصیف ساختمان دستوری زبان فارسی. تهران: نشر امیرکبیر.
- باقری‌کرم، شهره. (۱۳۹۰). بررسی کاربرد شناختی پیامک‌های زبان فارسی. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد. دانشگاه اصفهان، دانشکده زبان‌های خارجی.
- بیجنخان، محمود (۱۳۹۱). «خط و زبان فارسی در فضای مجازی». همایش محتوای ملی در فضای مجازی. تهران.
- پاستر، مارک (۱۳۷۷). عصر دوم رسانه‌ها. ترجمه غلامحسین صالح‌یار. تهران: نشر موسسه ایران.
- ترکیه‌رچگانی، معصومه. (۱۳۸۷). بررسی زبان پیام کوتاه تلفن همراه در بین کاربران فارسی زبان. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد. تهران: دانشگاه الزهرا.
- جناب اصفهانی، فاطمه (۱۳۸۵). «عبور از خط، درآمدی بر رسانه». ضمیمه خردنامه همشهری. شماره ۴۷. صص ۱-۸.
- حدادی، فرنوش (۱۳۹۰). «بررسی عملکرد نوشتاری ایرانیان و غیرایرانیان در محیط‌های مجازی واقعی». تهران: پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد.
- ذوالفقاری، حسن (۱۳۸۵). الگوهای غیرمعیار در زبان مطبوعات. تهران: مرکز تحقیقات زبان و ادب فارسی.
- رایزنز، کوین و ویستر، فرانک (۱۳۸۴). عصر فرهنگ فناوریانه: از جامعه اطلاعاتی تا زندگی مجازی. ترجمه مهدی داودی. تهران: نشر توسعه.
- رهنما، هوشنگ (۱۳۸۴). «زبان: گفتار و نوشتار، جستاری در رسانه‌های گروهی و جامعه». زبان و رسانه (مجموعه مقالات). تهران: مرکز تحقیق و توسعه رادیو.
- زندى و ربانى (۱۳۸۸). «بررسی میزان همخوانی زبان پیام کوتاه با زبان فارسی معیار». فصلنامه تحقیقات فرهنگی. دوره دوم، شماره یک، صص ۷۵-۴۷.
- شهریاری‌فرد، آذین و چلمقانی، علی (۱۳۹۲). «زبان فارسی در شبکه‌های اجتماعی». مجموعه مقالات نخستین هم‌اندیشی زبان فارسی و اینترنت. تهران: نشر نویسه پارسی، صص ۲۷-۴۵.
- عاملی، جبل. (۱۳۸۳). جهانی شدن‌ها، مفاهیم و نظریه‌ها. مجله ارغنون، دوره ۱۰، شماره ۲۴، ۵۸-۱.

Cyberspace and Farsi language: Noncommercial Writing on the Social Network of Telegrams

Masihe Mofidi, Atiyeh Kamyabigol, Ali Alizadeh

Abstract

Language, on the one hand, is the means of communication between people of the community, the central and advanced point of the human communication system, and on the other hand, it is the means of expressing our thoughts and feelings. Persian language with ancient history, culture and civilization has a long and inextricable link. One of the tasks and special uses of computers and smartphones is the creation of spaces and facilities such as SMS services, launching and creating communities and interactive groups through cyber and virtual spaces that link people and groups. It allows different linguistic and cultural communities. Sometimes the Persian language used in these spaces has some basic disadvantages. In this research, two newsgroups (115 and 98 members) were selected from the telegram communication network and their sentences were examined based on the standard patterns in three areas: technical, linguistic and rhetorical. The number of examined sentences was 753, which according to the conducted studies; the most non-standard applications were in the field of linguistic, technical and rhetorical, respectively. The first step in correcting communication errors in cyberspace is to inform the users of the type of errors, and later, these language abnormalities should be replaced if possible and benchmarking models.

Keywords: Internet, Cybercafé, Persian language, Non-standard Patterns, Written Errors.